

Stanisław Król, Czesław Mielcarski,
Wanda Rudnicka-Sterna, Wanda Stefanek

LASY OLSZOWE I WALORY KRAJOBRAZOWE DOLINY RZĘKI PLISZKI

Alder forests and landscape values of the Pliszka river valley

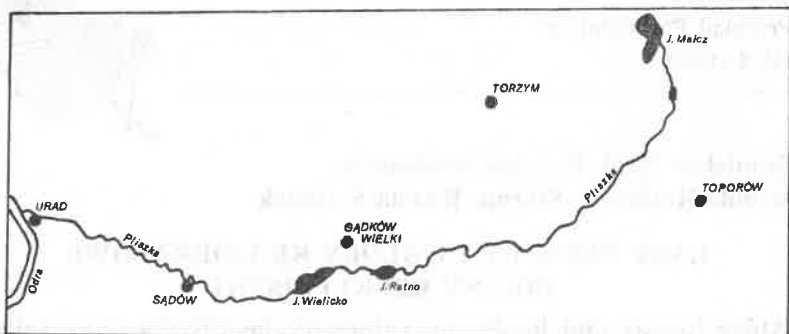
Abstract

The Pliszka, a 70 km long river of Lubusian Height (W Poland), flowing through an outwash terrain, partly in a narrow, 10–15 m deep valley with picturesque windings, has the highest water clarity class in Lubusian Land. In the narrow part of the river valley alder forests dominate, phytosociologically determined as *Circaeo-Alnetum*. This community, however, has an nonhomogenous character (Tab. 1.). In the river valley 290 plant species have been found, including a number of protected by law. The authors suggest establishing of several landscape and flora reserves on this area.

KEY WORDS: W Poland; river valleys; flora; *Circaeo-Alnetum*; protection.

Na Wysoczyźnie Lubuskiej występują ciekawe geomorfologicznie formy zwane dolinami sandrowymi. Uważa się je za szczególny typ form powstałych w wyniku erozyjnej i akumulacyjnej działalności wód roztopowych lodowca. Jedną z dolin sandrowych jest sandr Pliszki wcięty, podobnie jak inne (Ilanki lub Ołoboku), w powierzchnię dennomorenową (Żynda 1961).

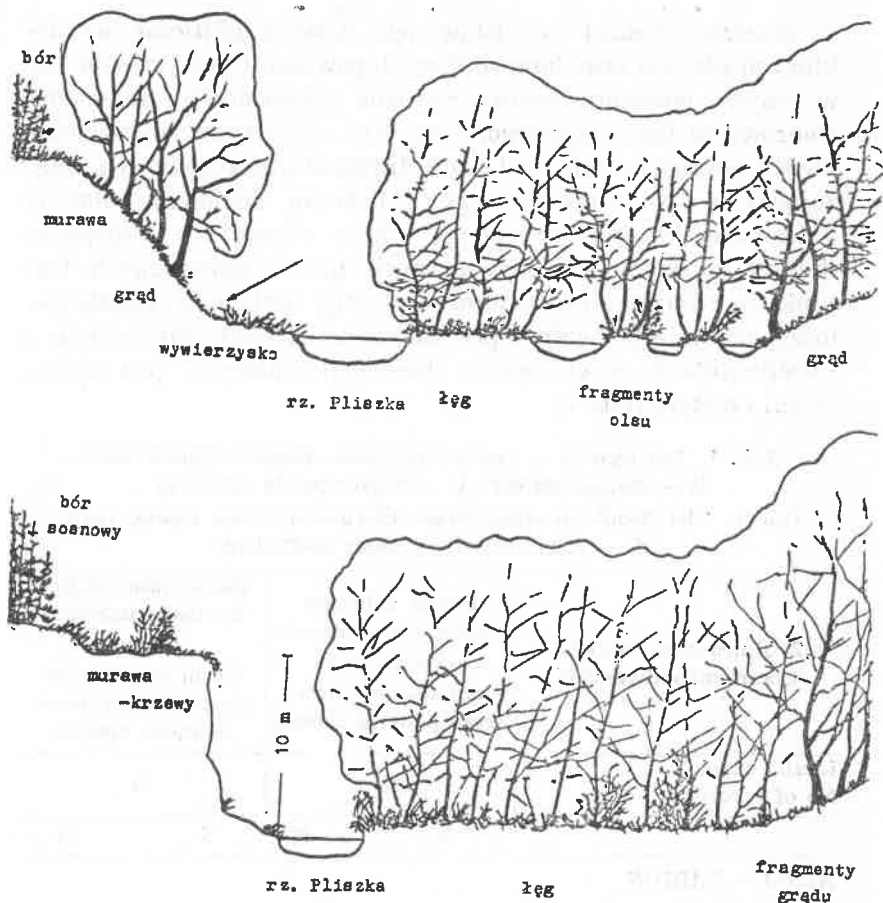
Duże urozmaicenie w morfologii sandru wprowadzają rzeki, szczególnie Pliszka. Wypływa ona z jez. Małcz koło Łągowa i wpada do Odry przy wsi Urad. Jej długość wynosi około 70 km a różnica poziomów od źródła do ujścia 78 m. Tak duża różnica poziomów ujawnia się wartkim prądem rzeki (ryc. 1).

Ryc. 1. Bieg rzeki Pliszki od Jez. Małcz do Odry.
 Fig. 1. A map of the Pliszka river.

Dolina rzeki jest różnie ukształtowana. Górna część biegu rzeki aż do jezior Ratno i Wielickie cechuje się w przewadze doliną na ogół szeroką. Wąskie koryto Pliszki biegnie bądź środkiem doliny, bądź u podnóża wysokiego zbocza mając po drugiej stronie rozległą, płaską nieckę. Brak tu lasów olszowych, panują natomiast łąki turzycowe na bagiennych glebach lub pastwiskach (ryc. 2).

Druga, dolna część biegu rzeki ma zgoła inny charakter. Dolina zwęża się nawet poniżej 50 m, wiję się niezwykle licznymi meandrami. Rzeka nie szersza przeważnie niż 10 m dość szybko płynąca, zbliża się to z jednej to z drugiej strony brzegu pod strome zbocza doliny tworząc różnej wielkości zakola. Zakola te to powierzchnie płaskie o glebie wilgotnej lub błotnistej porośnięte lasem olszowym i bujną roślinnością zielną. Te właśnie zbiorowiska, z jednym gatunkiem drzewostanu — olszą czarną, wzbudziły nasze zainteresowania. Załączona tabela syntetyczna daje obraz fitosocjologiczny zbiorowiska. Ma ono niejednorodny, zmienny charakter z udziałem gatunków olsu porzeczkowego, co odpowiada w ogólnym zarysie łągowi jesiono-wo-olszowemu wg J. Matuszkiewicza (Matuszkiewicz 1976, 1981; Solińska-Górnicka 1987).

Ryc. 2. Charakterystyczne profile przekrojów doliny rzeki Pliszki.
 Fig. 2. Characteristic profiles of the Pliszka river valley.

Osobliwością łągów nad Pliszką jest jednakże:

- 1) jednogatunkowość warstwy drzew olszy czarnej, w tym wyróżniający negatywnie jest brak jesionu (sporadycznie w „b”),
- 2) łąkowe występowanie *Carex acutiformis* wespół z *Poa trivialis*, które to gatunki mocno ograniczają względnie nawet eliminują gatunki zespołu *Circaeo-Alnetum*.

Znaczący udział przedstawicieli *Alnetea glutiosae* w niektórych płatach oraz łanowość występowania *Carex acutiformis* w innych, powoduje bardzo wyraźne zróżnicowanie fizjonomii zbiorowiska lasu olszowego. Stan taki skłonił do wyróżnienia dwóch postaci zespołu: zubożalej trawiasto-turzycowej i nawiązującej do olsu porzeczkowego z licznym udziałem *Solanum dulcamara*, *Lycopus europaeus*, *Carex elongata* i *Dryopteris thelypteris* na miejscach wilgotnych, nawet podtopionych. Gatunki ze związku *Alno-Padion* występują nielicznie i z małą stałością natomiast bogato reprezentowane są rzędy *Molinietalia* i *Phragmitetalia*, co w łągach olszowo-jesionowych jest zjawiskiem częstym (tab. 1).

Tab. 1. Las łąkowy — olszowy (*Circaeo-Alnetum* Oberd. 1953)

S — stopień stałości, D — współczynnik pokrycia

Tab. 1. The floodland alder forest (*Circaeo-Alnetum* Oberd. 1953).

S — constancy, D — cover coefficient

Zróżnicowanie zespołu Community diversity	Postać zubożała trawiasto-turzycowa Impoverished grass-sedge form accompanying species		Postać nawiązująca do olsu porzeczkowego Form linked with currant-alder forest sporadic species	
	S	D	S	D
Liczba zdjęć No of records	12		14	
ALNO — PADION				
<i>Festuca gigantea</i>	I+	171	II+	43
<i>Circea lutetiana</i>	I+	1	II+1	74
<i>Carex remota</i>	—	—	II+1	164
<i>Stachys silvatica</i>	II+2	232	—	—
<i>Ficaria verna</i>	II+1	126	—	—
<i>Padus avium</i> b/c	I+	1	II+1	41
<i>Circea alpina</i>	—	—	II+2	127
FAGETALIA i QUERCO-FAGETEA				
<i>Impatiens noli — tangere</i> a	IV+3	1438	III+2	305
<i>Geranium Robertianum</i>	II+	3	II+1	73
<i>Paris quadrifolia</i>	—	—	II+1	74

<i>Evonymus europaea</i>		I+	3	I+-1	38
<i>Fraxinus excelsior</i>	b	I ¹	8	I+	1

ALNETEA GLUTINOSAE

<i>Alnus glutinosa</i>	a	V2-5	8167	V3-5	7857
<i>Alnus glutinosa</i>	b/c	—		IV+-2	306
<i>Solanum dulcamara</i>		II+-2	232	V+-2	6150
<i>Lycopus europaeus</i>		III+	7	IV+-2	273
<i>Carex elongata</i>		III+-3	462	IV+-3	629
<i>Dryopteris thelypteris</i>		I ¹	42	V+-4	2751
<i>Frangula alnus</i>	b/c	II+-2	3	IV+-2	699
<i>Ribes nigrum</i>		II+-1	45	III+-1	146

MOLINIETALIA i MOLINIO-ARRHENATHERETEA

<i>Poa trivialis</i>		V+-3	1628	IV+-2	397
<i>Myosotis palustris</i>		V+-1	214	IV+-1	218
<i>Lysimachia vulgaris</i>		III+	6	IV+-1	288
<i>Caltha palustris</i>		III+-3	608	III+-1	76
<i>Deschampsia caespitosa</i>		II+-1	128	III+-1	111
<i>Lychnis flos-cuculi</i>		I+	2	IV+-1	43
<i>Holcus lanatus</i>		II+	4	II+-1	109
<i>Juncus effusus</i>		II+-1	46	II+-1	38
<i>Cirsium palustre</i>		—		II+	4
<i>Climacium dendroides</i>		I+	2	II+-1	39
<i>Filipendula ulmaria</i>		II+	3	—	
<i>Geum rivale</i>		I+-2	148	I+	2
<i>Cirsium oleraceum</i>		I+	3	I+	1
<i>Galium uliginosum</i>		II+-1	45	—	
<i>Lotus uliginosus</i>		II+	3	I+	1
<i>Scirpus silvaticus</i>		II+-1	9	I+	1
<i>Cerastium vulgatum</i>		I+	1	II+-1	73
<i>Alopecurus pratensis</i>		II+	3	—	
<i>Lythrum salicaria</i>		I+	1	I+	1

PHRAGMITETALIA i PHRAGMITETEA

<i>Carex acutiformis</i>		V1-5	5563	III+-1	75
<i>Scutellaria galericulata</i>		II+	3	II1-2	232
<i>Iris pseudoacorus</i>		IV	173	I-	36
<i>Equisetum limosum</i>		I+	2	III+-1	41
<i>Galium palustre</i>		I+-1	3	III+-1	41
<i>Peucedanum palustre</i>		I+	1	III+-3	947
<i>Poa palustris</i>		I+-1	43	IV+-1	79
<i>Carex pseudocyperus</i>		I+	1	II+	4
<i>Lysimachia thyrsiflora</i>		II+-1	44	I ²	125

<i>Ranunculus linqua</i>	—		II+2	128
<i>Scrophularia alata</i>	II+	3	I+	1
<i>Glyceria fluitans</i>	—		I+1	37
<i>Veronica beccabunga</i>	—		I+	2

GATUNKI TOWARZYSZĄCE

<i>Urtica dioica</i>	II+	5	IV+1	219
<i>Ranunculus repens</i>	II+1	9	IV+2	271
<i>Eupatorium cannabinum</i>	I+1	4	IV+1	254
<i>Humulus lupulus</i>	III+1	48	II+1	39
<i>Mentha aquatica</i>	I+1	43	IV+2	412
<i>Athyrium filix-femina</i>	I+	2	IV+2	396
<i>Galium aparine</i>	V+3	484	—	
<i>Cardamine amara</i>	I+1	43	III+2	271
<i>Stellaria palustris</i>	I+	1	III+2	290
<i>Plagiomnium cuspidatum</i> d	I+	2	III+	6
<i>Glechoma hederacea</i>	IV+2	398	—	
<i>Brachythecium rutabilis</i> d	I+	3	II+	4
<i>Calystegia sepium</i>	III+1	210	I ¹	36
<i>Impatiens parviflora</i>	II+1	87	I+	1
<i>Oxalis acetosella</i>	—		III+2	164
<i>Sorbus aucuparia</i> c	—		III+	5
<i>Dryopteris spinulosa</i>	I+	3	I+1	37
<i>Rubus idaeus</i>	—		II+1	74
<i>Lysimachia nummularia</i>	II+1	191	—	
<i>Veronica chamaedrys</i>	II+	4	—	
<i>Calliergonella cuspidata</i> d	I+	2	I+	2
<i>Viburnum opulus</i>	I+	1	II+	3
<i>Viola palustris</i>	—		II+1	4
<i>Rubus caesius</i>	I+	1	II+	3
<i>Atrichum undulatum</i> d	—		II+	4
<i>Carex fusca</i>	—		II+	3
<i>Betula pubescens</i> a	—		II+2	4
<i>Galeopsis pubescens</i>	I+	3	—	
<i>Rhamnus cathartica</i> b	I+	1	I+1	4
<i>Berula angustifolia</i>	I+	1	I ²	250
<i>Epilobium hirsutum</i>	I+	2	I+	1
<i>Potentilla erecta</i>	—		I+	2

GATUNKI SPORADYCZNE:

Acer pseudoplatanus, *Aegopodium podagraria*, *Ajuga reptans*, *Acer platanoides*, *Alnus incana*, *Anemone nemorosa*, *Angelica silvestris*, *Anthoxanthum odoratum*, *Betula verrucosa*, *Calliergon cordifolium*, *Car-*

damine pratensis, Carex canescens, Carex hirta, Carex Hudsonii, Carex leporina, Carex stellulata, Carpinus betulus, Chaerophyllum temulum, Chrysosplenium alternifolium, Cornus sanguinea, Corylus avellana, Crataegus monogyna, Dryopteris filix-mas, Epilobium roseum, Equisetum arvense, Frazinus excelsior, Galeopsis tetrachit, Galium molugo, Hieracium lachenalii, Hydrocotyle vulgaris, Hypericum perforatum, Lamium maculatum, Lathyrus pratensis, Leucobryum glaucum, Listera ovata, Majanthemum bifolium, Marschandia polymorfa, Milium effusum, Moehringia trinervia, Orchis maculata, Phragmites communis, Poa pratensis, Polygonum bistorta, Polytrichum, Prunus spinosa, Ranunculus flammula, Rubus plicatus, Rumex acetosa, Rumex hydrolapatum, Salix cinerea, Sambucus nigra, Scrophularia nodosa, Sium latifolium, Sphagnum sp., Stellaria graminea, Symphytum officinale, Vaccinium myrtillus, Valeriana dioica, Valeriana officinalis.

Opisany tu łąg olszowy, szczególnie jego postać zubożała, jest podobny do wyróżnionego przez Olaczka łągu olsowego *Poa trivialis-Alnetum* ze względu na analogiczny duży udział wiechliny zwyczajnej i ogólny skład gatunkowy zbiorowiska. *Poa trivialis*, choć w znacznie mniejszym stopniu, występuje w dolinie Pliszki także w postaci łągu olsowego. Podany przez Olaczka zespół ma, jak twierdzi jego autor, charakter antropogeniczny i wykształcił się na osuszonym torfie. Łąg w dolinie Pliszki dowodzi, że bardzo zbliżone do siebie zbiorowiska lasów olszowych mogą powstawać na siedliskach o nie tej samej genezie i na różnym podłożu (Olaczek 1972).

Naturalne lasy olszowe oraz obecność w dolinie Pliszki rzadkich i chronionych gatunków roślin, m. in. *Hildebrandia rivularis* w rzece, *Orchis militaris*, *O. maculata*, *Listera ovata*, *Viburnum opulus*, *Frangula alnus*, *Ribes nigrum*, wyjątkowa malowniczość meandrującej rzeki i bardzo słabe zaludnienie tego terenu to argumenty za utworzeniem parku krajobrazowego i rezerwatów przyrody.

Na ochronę jako rezerwat przyrody o charakterze krajobrazowo-florystycznym zasługują:

- 1) wybrane fragmenty biegu rzeki Pliszki pomiędzy Koziczynem i Sądownem oraz na wschód od Sądowna oddziały 97, 102, 110, 111,

- 2) naturalne łąki turzycowe w szerokich zakolach rzeki koło miejscowości Pliszka i na gruntach wsi Dobrosołów.

L I T E R A T U R A

- MATUSZKIEWICZ A. 1976. Przegląd fitosocjologiczny zbiorowisk leśnych Polski. Cz. 3: Lasy i zarośla łąkowe. *Phytocoenosis* 5, 1: 3—66.
- MATUSZKIEWICZ W. 1981. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. PWN, Warszawa.
- OLACZEK R. 1972. Formy antropogenicznej degeneracji zbiorowisk roślinnych w krajobrazie rolniczym Polski niżowej. Wyd. Uniw. Łódzkiego, Łódź.
- SOLIŃSKA-GÓRNICKA S. 1987. Bagienne lasy olszowe (olsy) w Polsce. Regionalna synteza syntaksonomiczna. Rozprawy Uniw. Warszawskiego, 275: 1—132.
- ŻYND A. 1961. Uwagi o morfologii i strukturze sandru Pliszki. *Bad. fizjograf. Pol. zach.*, 7: 177—185.

Adres autorów:
Katedra Botaniki
Akademii Rolniczej
ul. Wojska Polskiego 71C
60-625 P o z n a ń